

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет економіки та управління

Кафедра управління та адміністрування ІФННІМ

Прокопів Ростислав Богданович

Механізми удосконалення державної екологічної політики України на
регіональному рівні

Виконав студент групи ПУАмі-21
Р.Б. Прокопів

Науковий керівник

д.екон.н, проф. Л.М.
Алексеєнко

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МЕХАНІЗМІВ ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

1.1 Екологічна політика в системі публічного управління: сутність, принципи, особливості реалізації

1.2 Концептуальна характеристика глобального стану екології в світі та світові екологічні стратегії

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ, МЕТОДІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ВПЛИВУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

2.1 Державні механізми та інструменти впливу на екологічну політику та її вдосконалення

2.2 Аналіз стану регулювання екологічної політики на прикладі Івано-Франківської області

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ III. НАПРЯМКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИК РЕАЛІЗЦІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1 Міжнародний досвід управління практиками державної екологічної політики на регіональному рівні

3.2 Проблеми, інноваційні підходи та шляхи удосконалення державної екологічної політики в Україні

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи зумовлена кількома причинами. По-перше, в умовах війни поряд із жахливими людськими, економічними та інфраструктурними втратами страждання, які війна завдає довкіллю, ще не одне десятиліття будуть нагадувати про повномасштабне російське вторгнення. «За останніми скромними оцінками, збитки довкіллю України від війни становлять 1,35 трлн гривень» [15]. Це зумовлює необхідність активної позиції з боку як держави, так і суспільства щодо зменшення негативних наслідків так званої «екологічної катастрофи». По-друге, в контексті погіршення стану навколишнього середовища екологічні проблеми продовжують загрожувати здоров'ю та стабільності екосистем, тому органи державної влади повинні шукати шляхи досягнення сталого розвитку, збалансованого використання природних ресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. По-третє, важливість дослідження цієї теми підсилюється й тим, що на даний час відсутній єдиний універсальний механізм реалізації екологічної політики та раціоналізації процесу прийняття рішень в області екології. Крім того, різні регіони можуть мати унікальні екологічні проблеми та особливості, які потребують індивідуального підходу та механізмів управління. І як аргумент, варто додати, що зростаюча увага до екологічних питань в суспільстві підкреслює важливість участі громадян та місцевих спільнот у формуванні та виконанні екологічних політик, що є не менш важливим в плані побудови демократичної держави.

Основною метою магістерської роботи було виокремлення та осмислення основних механізмів удосконалення державної екологічної політики України на регіональному рівні.

Виходячи з мети ми поставили для дослідження наступні завдання:

– дослідити сутність, принципи, особливості реалізації екологічної політики в системі публічного управління;

- здійснити концептуальну характеристику глобального стану екології в світі та світові екологічні стратегії;
- охарактеризувати державні механізми та інструменти впливу на екологічну політику та її вдосконалення;
- здійснити аналіз стану регулювання екологічної політики на прикладі Івано-Франківської області;
- оцінити міжнародний досвід управління практиками державної екологічної політики на регіональному рівні;
- виокремити проблеми, інноваційні підходи та шляхи до удосконалення державної екологічної політики в Україні.

Об'єктом дослідження виступала екологічна політика держави та регіону.

Предметом дослідження були механізми реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні та інструменти її вдосконалення.

Методи дослідження. Комбінування різних методів дослідження може дозволити отримати комплексне розуміння проблем та можливих шляхів їх вирішення в контексті удосконалення державної екологічної політики. Зокрема, нам послужили такі методи, як аналіз літератури та нормативно-правових документів, а також оцінка фінансових аспектів реалізації екологічної політики, визначення ресурсів та бюджетних аспектів. Метод кейс-стаді допоміг здійснити детальний аналіз конкретних випадків реалізації екологічних політик для вивчення успіхів та проблем впровадження механізмів. Використання статистичних даних послужило для оцінки тенденцій у сфері екології, аналізу забруднення води та інших екологічних показників.

Практичне значення дослідження. Дослідження може виявити недоліки та слабкі сторони існуючих механізмів регулювання, що дозволить вдосконалити стратегії та заходи для забезпечення більшої ефективності екологічної політики. Аналіз ефективності механізмів дозволяє визначити, як оптимізувати використання фінансових, технічних та інших ресурсів для досягнення кращих результатів. Дослідження може також стати основою подальшого більш глибокого вивчення цієї проблематики.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що магістрантом охарактеризовано державні механізми та інструменти впливу на екологічну політику та її вдосконалення, здійснено аналіз стану регулювання екологічної політики на прикладі Івано-Франківської області, оцінено міжнародний досвід та інноваційні підходи й шляхи до удосконалення державної екологічної політики в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та результати роботи були апробовані на конференціях «Сучасні детермінанти соціально-економічного розвитку» та «Актуальні проблеми глобалізованого світу».

Структура дипломної роботи охоплює три розділи, шість підрозділів, висновки до розділів, вступ, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА МЕХАНІЗМІВ ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

1.1 Екологічна політика в системі публічного управління: сутність, принципи, особливості реалізації

Екологічна політика, іншими словами політика охорони навколишнього середовища, по суті є інституціоналізованою формою екологічного регулювання. Це означає, що це певний спосіб впливу на виробничо-споживчі рішення суб'єктів господарювання.

У політики вже є своя теорія, яка узагальнює досвід і методи практики. Проте, екологічна політика включає як аналіз політичного циклу, так і дії різних суб'єктів у цьому циклі, і перш за все опис та оцінку різних засобів екологічного розвитку. Як і будь-яка інша політика, ця політика є безперервним процесом, на основі якої реалізуються конкретні правила на певних етапах. Вона представляє програми, спрямовані на запобігання та, можливо, вирішення екологічних проблем.

Основна мета екологічної політики полягає в тому, щоб забезпечити основу для прийняття рішень і заходів, які ведуть до досягнення кращої якості навколишнього середовища як в цілому, так і його компонентів. Вона також зосереджується на використанні принципів сталого розвитку, на підвищенні економічної ефективності та особливо на соціальній прийнятності екологічних програм і заходів. Серед іншого, вона продовжує інтегрувати навколишнє середовище в галузеву політику на глобальному, національному, регіональному та місцевому рівнях.

Екологічна політика може означати вирішення екологічних проблем шляхом державного втручання та інструментів захисту, доступних державі. У більш широкому значенні її можна розуміти як сукупність способів реалізації

суб'єктами своїх інтересів у сфері охорони навколишнього середовища. Суб'єкти таким чином, наприклад, діють для зміни правових норм, якщо чинні норми їх не влаштовують. Тоді держава виступає як публічна влада в рамках екологічної політики, втручаючись у ринкову ситуацію та створюючи правові норми. Тому вона стає творцем, носієм і гарантом екологічної політики, яка визначається як сукупність інституцій та організацій, основним пріоритетом яких є вирішення суперечностей у використанні природних ресурсів.

«У методологічному та технологічному відношенні екологічна політика держави, на думку Н. Реймерса, спрямована на охорону й оздоровлення навколишнього середовища, раціональне використання і відновлення природних ресурсів, збереження та розвиток біосфери, що покликане гарантувати безпечну життєдіяльність людини» [1].

«Екологічна політика, як вважає Н.А. Малиш, – це «сукупність засобів і заходів, пов'язаних із впливом суспільства на природу і спрямованих на забезпечення екологічно збалансованого розвитку і цивілізованості. Екологічну політику, на нашу думку, треба розуміти як координуючу першооснову, яка формує і приводить у рух ресурси підприємства (організації), для досягнення цілей у сфері раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки за допомогою політичних, економічних, юридичних, освітніх та інших заходів» [2, с. 122].

Отож, екологічна політика — це політика, спрямована на спрямування поведінки суспільства відповідно до мети збереження умов життя на Земля. У вузькому значенні слова вона вирішує екологічні проблеми за допомогою державного втручання. У ширшому плані – це сукупність способів просування суб'єктами своїх інтересів у сфері охорони навколишнього середовища, а держава тут виступає як державний орган, що створює стандарти і певним чином впливає на ринок.

Екологічна політика загалом спрямована на збереження та покращення якості навколишнього середовища, життя та здоров'я населення, визнаючи вимоги сталого розвитку. Вона відповідає потребі взаємної інтеграції діяльності,

яка досі часто орієнтована на сектор, і водночас реагує на всі серйозні зміни в поточному стані навколишнього середовища.

Термін екологічна політика використовується не лише для позначення державної, міжнародної, світової, регіональної чи місцевої екологічної політики, він сьогодні формулюється низкою інших суб'єктів – суб'єктів корпоративного чи державного сектора, які втручаються у створення екологічної політики, або розроблення власної політики.

Екологічна політика як процес формування екологічної політики є фактично процесом, який складається з окремих заходів, етапів (має певну специфіку і, насамперед, різні суб'єкти) і зазвичай пов'язаний із терміном повноважень певного уряду. Цю діяльність можна визначити як цілеспрямовану діяльність влади та державного управління, спрямовану на вирішення соціальних проблем. Після закінчення цього періоду формується новий період або до її оновлення – тобто відбувається новий цикл формування та реалізації державної політики [3].

Суб'єкти екологічної політики фактично висловлюють свою позицію щодо проблеми довкілля, тобто чого даний суб'єкт хоче досягти в цій сфері і як. Відповідальними за формування або участь у створенні екологічної політики є:

- Міжнародна організація ООН (Організація Об'єднаних Націй) в Програмі ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), де її Рада керуючих ЮНЕП прагне виконувати основні завдання, які включають підтримку розвитку міжнародного співробітництва в галузі навколишнього середовища та рекомендації політичних рішень для досягнення основних цілей; подальше управління екологічними програмами ООН; сприяння розвитку екологічних досліджень, забезпечення обміну та поширення інформації; погодження використання Екологічного фонду ЮНЕП.

- Серед інших міжнародних організацій, що беруть участь, є Світова організація торгівлі (ВООЗ), Світовий банк і Міжнародний валютний фонд.

- Іншу групу суб'єктів складають міжнародні інтеграційні угруповання, особливо Європейський Союз та його інститути.

- Певну роль відіграють міжнародні організації, які є представниками групи держав, наприклад Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), або результати зустрічей представників Групи семи (Асоціація найважливіших промислово розвинені країни G7), або навпаки, країни, що розвиваються.

- Велику групу учасників складають окремі суверенні держави та уповноважені ними органи. В Україні Міністерство охорони навколишнього середовища, Державний екологічний фонд.

- Неурядові організації та інституції та низка громадських об'єднань також відіграють видатну роль, яку все більше сприймають.

«Основні принципи сучасної екополітики реалізуються в рамках Концепції сталого розвитку, в основі якої - ідея узгодженого керування трьома взаємопов'язаними сферами економікою, екологією соціальними процесами. Зазвичай ці принципи закріплюються установчими договорами. Так, у статті договору про заснування Європейського Співтовариства визначаються принципи його екологічної політики: інтеграція, «забруднювач платить», попередження, перестороги, збереження біорізноманіття та ін» [4].

Нище розглянемо основні принципи екологічної політики детальніше [3]:

- Принцип інтеграції політики.

Навіть якщо екологічна політика має наскрізний характер, вона також повинна мати таку ж обґрунтованість, як і інші секторальні політики, а також її координацію та взаємозв'язок між іншими політиками. Усе це потребує взаємодії на всіх рівнях державного управління, а всі відповідні стратегічні документи мають базуватися на спільному аналізі зовнішніх впливів, принципів та сценаріїв можливого розвитку.

- Принцип попередження.

Вона є однією з найважливіших у сфері захисту, оскільки найефективніша екологічна політика базується на запобіганні екологічній шкоді та приділяє значну увагу запобіганню шкоди навколишньому середовищу. Своєчасна реалізація превентивних заходів є набагато ефективнішою та рентабельнішою,

ніж усунення збитків у разі безповоротно знищених окремих компонентів навколишнього середовища, виснажених ресурсів, порушених екосистем, біорізноманіття та здоров'я. Застосування цього принципу також є важливим у випадках стихійних лих, якими у випадку України є наприклад, повені.

- Принцип обережності

Цей принцип базується на тому факті, що необхідно діяти навіть у випадках, коли немає впевненості в тому, як швидко відбудуться небажані явища або чи відбудуться вони взагалі, беручи до уваги всі пов'язані з цим витрати. Якщо існує загроза незворотної шкоди здоров'ю або навколишньому середовищу, і вона ще не була задовільно досліджена, все ж вживаються превентивні заходи, щоб уникнути економічних втрат.

- Принцип «забруднювач платить»

Цей принцип базується на припущенні, що кожен повинен нести відповідальність за свої дії, пов'язані з охороною навколишнього середовища. Таким чином, принцип покладає на забруднювача зобов'язання покрити економічні витрати, необхідні для видалення забрудненого навколишнього середовища (це не покриває все суспільство). Однією з цілей застосування цього принципу є включення негативних зовнішніх ефектів у витрати забруднювача.

- Принцип економічності

Ефективний розподіл, розподіл факторів виробництва між окремими напрямками використання, обмежених ресурсів є прагненням досягти економічно оптимального рівня погіршення навколишнього середовища. Сама ефективність включає два аспекти: доцільність, наскільки буде досягнута бажана мета, і, по-друге, економічність, тобто якою ціною. Цей принцип ефективності вимагає досягнення найкращого можливого співвідношення між ресурсами, що використовуються для даної діяльності, і досягнутими ефектами.

- Підвищення обізнаності населення з екологічних питань

Основною передумовою успіху реалізації є адекватна підсвідома обізнаність населення про довкілля. Підвищуючи обізнаність громадськості про важливість охорони навколишнього середовища та її стійкий спосіб, суспільство

веде до кращого розуміння разом із економічним, екологічним та соціальним розвитком громадськості, а також до підвищення якості життя в процесі прийняття рішень громадяни як споживачі.

- Принцип міжнародної відповідальності

Нарешті, принцип міжнародної відповідальності, цей принцип застосовується через співпрацю в галузі розвитку, дотримання прийнятих зобов'язань, що випливають із членства в ЄС, міжнародних угод, конвенцій та членства в таких організаціях, як Організація Об'єднаних Націй або Організація економічного співробітництва та розвитку. Поділяючи глобальну та регіональну відповідальність з позиції економічно розвиненої країни.

Ці принципи є основою для формулювання екологічних стратегій та політик як на рівні окремих країн, так і на міжнародному рівні.

Отже, сутність екологічної політики полягає в прийнятті та реалізації стратегій, заходів і нормативних документів, спрямованих на забезпечення сталої взаємодії людини з навколишнім середовищем, збереження природних ресурсів, запобігання або мінімізації негативного впливу на довкілля та забезпечення високого рівня якості навколишнього середовища для сучасних та майбутніх поколінь.

Основні аспекти сутності екологічної політики включають:

- Сталість розвитку, тобто орієнтацію на забезпечення сталого розвитку, що враховує потреби сучасного покоління, не позбавляючи можливостей майбутніх поколінь.

- Збереження природних ресурсів через акцент на раціональному використанні та ефективному управлінні природними ресурсами з метою їх збереження.

- Запобігання та мінімізація забруднення в рамках розробки стратегій та заходів для запобігання або зменшення негативного впливу на довкілля, зокрема шляхом обмеження викидів, використання екологічно безпечних технологій тощо.

- Забезпечення взаємодії з іншими сферами управління, громадськістю, підприємствами та іншими суб'єктами для досягнення спільних екологічних цілей.

- Залучення й участь громадськості до прийняття рішень, сприяння відкритості та прозорості в управлінні екологічними питаннями.

- Розглядання екологічних проблем як глобальних, що вимагає міжнародного співробітництва та узгоджених заходів.

- Визначення відповідальності за збереження природи та ефективне впровадження екологічних стандартів та нормативів.

- Розробка систем моніторингу та оцінки результатів екологічних заходів для забезпечення їхньої ефективності та адаптації до змін у довкіллі.

Організація та регулювання екологічної політики сприяє сталому розвитку, забезпечує збереження біорізноманіття та довкілля для майбутніх поколінь.

1.2 Концептуальна характеристика глобального стану екології в світі та світові екологічні стратегії

На даний момент стан екології в світі є суперечливим і комплексним. Є кілька основних аспектів, які характеризують глобальний стан екології:

1. Кліматичні зміни, зокрема температурні зміни, пов'язані головним чином з викидами парникових газів, таких як діоксид вуглецю і метан. Це призводить до підняття рівня морів, змін в погоді і інших кліматичних наслідків.

2. Забруднення повітря, води та ґрунту, зокрема викиди від промисловості, транспорту і інших джерел можуть призводити до забруднення повітря токсичними речовинами, що має негативний вплив на здоров'я та екосистеми;

забруднення води відбувається через викиди промислових відходів, використання пестицидів та інших хімікатів, а також недостатнє очищення стічних вод.

використання пестицидів та інших хімікатів, а також неконтрольована забудова, може спричиняти забруднення ґрунту.

3. Втрата біорізноманіття, зокрема руйнування природних середовищ, вирубка лісів, антропогенний тиск призводять до втрати біорізноманіття. Зникнення видів і зміни в екосистемах можуть мати серйозні наслідки для екосистем та людства в цілому.

4. Збільшення виробництва сміття, особливо пластикового, призводить до забруднення водойм, згубного впливу на морських тварин і забруднення ґрунтів.

5. Екологічні катастрофи такі як нафтові проливи, лісові пожежі, ядерні аварії, призводять до серйозних екологічних наслідків та загроз для здоров'я людей та природи.

6. Зниження рівня запасів природних ресурсів через надмірне використання природних ресурсів, таких як вода, ліси, ґрунтові ресурси, що може призвести до їхнього вичерпання та неповерненого збільшення екологічного сліду.

7. Велика масштабна зміна використання землі, така як виробництво продуктів харчування та експансія міст, може впливати на екосистеми та біорізноманіття.

Таким чином, зусилля для боротьби з глобальними екологічними проблемами вимагають співпраці країн, міжнародних організацій та громадськості.

«Згідно із сучасними дослідженнями, результати яких опубліковано в доповіді ООН «Глобальна екологічна перспектива» (ГЕО-2007), актуальними екологічними загрозами людському благополуччю є:1) зміни глобального клімату, що негативно впливають на здоров'я людини, виробництво продовольства, безпеку та доступність ресурсів;2) стихійні лиха та екстремальні

погодні умови, що все більшою мірою впливають на вразливі людські спільноти, особливо на найбідніші;3) забруднення довкілля як усередині, так і зовні приміщень;4) деградація земель, що зменшує продуктивність сільського господарства й загострює продовольчу безпеку;5) скорочення об'єму чистої води, що небезпечно для здоров'я людини;6) загроза продовольчій безпеці через різке зменшення рибних запасів і лісів,7) скорочення біорізноманіття й збільшення темпів вимирання видів, що через втрати загрожує генетичному фонду» [5].

У світі новий вимір екологічних проблем виникає, коли забруднення, вироблене в одній країні, завдає шкоди іншим країнам, які не мають можливості цьому запобігти. Економічний розвиток розвинених країн, який загрожував усій планеті вимагав вирішення на міжнародному рівні.

Для цього потрібно:

- сформувати міжнародну інституцію, яка створила б умови для вирішення цих проблем – вела б і координувала переговори та формування міжнародної політики;
- сформулювати екологічні цілі міжнародної спільноти та отримати їх загальну підтримку;
- створити міжнародні правила, інструменти та механізми, які б регулювали використання навколишнього середовища та обмежували зростання виробленого забруднення.

Проте створення міжнародної інституції, яка має забезпечувати вирішення міжнародних проблем, також пов'язане з проблемою компетенцій – як їх нестачі, з одного боку, так і небажання їх передавати, з іншого. Отже, як виникла ініціатива ООН, яка започаткувала процес міжнародної екологічної політики?

Першим припущенням було створення та розвиток екологічної політики в окремих країнах. З погіршенням навколишнього середовища та збільшенням випадків екологічних катастроф уряди деяких країн прийняли більш комплексну політику захисту навколишнього середовища.

Динаміка зростання екологічної деградації, яка часто перевищувала межі окремих держав, а загроза порушення глобальної екологічної рівноваги призвела до того, що уряди деяких країн звернулися до ООН із проханням зайнятися цим питанням. Метою було знайти рішення проблем на міжнародному рівні. Головними ініціаторами були скандинавські країни, які зазнали впливу кислотних дощів через перенесення забруднення повітря на великі відстані, тому перша міжнародна конференція відбулася в Стокгольмі.

Також була створена неурядова некомерційна організація «Друзі Землі» [7], яка прагне обмежити деградацію навколишнього середовища та зберегти біологічне, культурне та етнічне різноманіття. Однією з головних цілей було (і є) вплив на населення з метою спроби вплинути на процеси прийняття рішень.

Величезне зростання екологічної свідомості та розвиток діяльності як неурядових організацій та громадянських ініціатив, так і міжнародних інституцій стало передумовою для виникнення та розвитку міжнародної екологічної політики в наступний період.

Вирішальну роль на сьогодні у сфері міжнародної екологічної політики відіграє насамперед ООН та її інститути

Важливою віхою в процесі екологічної інтеграції, але також і в інших сферах екологічної політики, стало прийняття Амстердамського договору, який

- закріпив сталий розвиток як пріоритетну мету Європейського Союзу та ін;
- необхідність інтегрувати вимоги захисту навколишнього середовища в інші політики підтримки сталого розвитку.

Для забезпечення дотримання статті 6 Договору про ЄС та його реалізації на практиці Люксембурзький саміт Європейської Ради в грудні 1997 року доручив Європейській Комісії розробити стратегію екологічної інтеграції.

У червні 1998 р. відбувся Кардіффський саміт, на якому Рада Європи прийняла документ «Партнерство для інтеграції», який являв собою керівництво з обробки показників екологічної інтеграції та рекомендації щодо обробки інтеграційних стратегій для окремих політик. Це поклало початок тому, що

називається «Кардіфським процесом». Згідно з вимогами Європейської Ради із зустрічі в Кардіффі, а потім і у Відні, окремим підрозділам Європейської Комісії було доручено підготувати звіт про стратегію екологічної інтеграції та сталого розвитку у своїх секторах. Ці вимоги стосувалися перш за все таких секторів: енергетика, транспорт, сільське господарство, розвиток, внутрішній ринок і промисловість [9].

Набори показників і заходів повинні давати змогу визначити:

- конкретні цілі стратегії,
- які політичні заходи були вжиті для покращення ситуації,
- які вдосконалення в управлінні прийняті,
- який ступінь зменшення шкідливих процесів,
- який вплив на стан навколишнього середовища,
- наскільки досягнуто глобальних цілей.

Опрацьовані матеріали (перша версія) обговорювалися на засіданні Європейської Ради в Гельсінкі та були доопрацьовані (так званий Гельсінський процес). Вони відзначили значну зміну підходів до інтеграції екологічних цілей у галузевій стратегії через фундаментальну важливість цих документів для країн-членів ЄС, вони є однією з базових відправних точок для опрацювання не лише національних програм розвитку, а й для опрацювання інших програмних документів.

Для всіх секторів поступово опрацьовувалися попередні проекти обох галузевих стратегій екологічної інтеграції, а також проекти наборів відповідних індикаторів.

Потім були розроблені стратегії сталого розвитку для окремих секторів і представлені на саміті в Гетеборзі (2001).

Паралельно з розробкою галузевих стратегій сталого розвитку велася робота з підготовки та розробки 6-ї програми екологічних дій.

Для розробки нової Шостої програми дій з охорони навколишнього середовища (6ЕАР) [10] були встановлені такі вимоги, серед іншого:

- встановити набір пріоритетів і цілей на наступні 10 років,

- сформулювати чітке бачення захисту природних екосистем і якості життя на основі здорового довкілля,
- включати, якщо доцільно, якісні та кількісні цілі принаймні орієнтовного характеру, а також індикатори для пріоритетних екологічних проблем,
- у відповідних випадках визначити графік реалізації цілей тощо. Нова екологічна програма дій під назвою «Довкілля 2010: наше майбутнє, наш вибір» застосувала комплексний підхід до цих викликів і встановила стратегічний напрям екологічної політики ЄС для наступного десятиліття, коли готувалося розширити свої кордони.

Програма була розроблена з урахуванням того, що охорона навколишнього середовища представляє як виклики, так і можливості. Це тому, що люди не тільки хочуть жити в здоровому середовищі, але й забруднення та зміна клімату спричиняють значні витрати та шкоду. Високі екологічні стандарти є рушійною силою інновацій - вони створюють нові ринки та бізнес-діяльності, спрямовані на задоволення нашого попиту на товари та послуги та водночас на чисте та здорове довкілля.

Таким чином, БЕАР визначає, з одного боку, пріоритетні сфери рішень, встановлює цілі, які повинні бути досягнуті, стратегії, які встановлюють загальний політичний підхід, і запропонований «пакет» інструментів, необхідних для досягнення екологічних цілей економічно ефективним способом.

Нова програма визначила такі пріоритетні напрями:

- зміна клімату - підходи до рішень,
- природа та біорізноманіття - захист унікальних ресурсів,
- навколишнє середовище та здоров'я,
- природні ресурси та відходи – забезпечення «сталого управління».

Стратегічні підходи БЕАР були визначені для наступних сфер.

- Екологічне законодавство (вдосконалити впровадження або вдосконалити існуюче законодавство).

- Інтеграція екологічних міркувань (цілей) у процес прийняття рішень в інших політиках.
- Співпраця з бізнесом в пошуку рішень.
- Забезпечення більш якісної та доступної інформації про довкілля для населення.
- Удосконалення «екологічного» ставлення до землі (спосіб землекористування). Окремі стратегічні підходи уточнюються та доповнюються конкретизацією дій, необхідних для їх реалізації.

Шоста екологічна програма дій «Довкілля 2010: наше майбутнє, наш вибір» була прийнята Рішенням Європейського парламенту та Ради ЄС 22 липня 2002 р. [10]. Крім уже згаданих пріоритетних напрямків, було визначено сім тем, для яких у наступні роки були розроблені так звані тематичні стратегії. Згодом були розроблені тематичні стратегії для наступних проблемних областей.

- Чисте повітря для Європи (CAFÉ)
- Охорона ґрунту
- Раціональне використання пестицидів
- Захист і збереження морського середовища
- Запобігання утворенню та переробка відходів
- Раціональне використання та управління ресурсами
- Міське середовище.

«Наступним прикладом ефективної політики ЄС щодо постановки та втілення цілей сталого розвитку стала його стратегія Європа 2020, прийнята у 2010 р. і націлена на «розумне, стале та соціально орієнтоване зростання» [11]. Саме у цій стратегії, наприклад, «Європейський Союз взяв на себе зобов'язання досягти цілі «клімат-енергія 20/20/20», згідно з якою до 2020 р. ЄС мав досягти наступного — зменшити викиди парникових газів (CO₂) на 20 % (порівняно з 14 1990 р.), збільшити енергоефективність по Союзу на 20 % (порівняно з 2010 р.) та отримувати 20 % усієї спожитої енергії з відновлюваних джерел. І наступні роки показали, що ЄС практично досяг або підійшов дуже близько до виконання цих цілей» [12].

Проблеми та виклики для ресурсної стратегії були визначені наступним чином.

- Вплив на навколишнє середовище, пов'язаний з використанням ресурсів, зростає – тобто зростання економіки ЄС переважає збільшення продуктивності ресурсів (зростають як витрати ресурсів, так і відходи). Необхідно різко підвищити екологічну ефективність. Політика повинна доповнюватися превентивним підходом, орієнтованим на вхідні ресурси.

- Дефіцит відновлюваних ресурсів, таких як рибні запаси, ліси та чиста вода. Тривале зменшення цих запасів загрожує безпеці постачання цих ресурсів (включаючи біорізноманіття). Є кілька причин їх зростаючої рідкості: зростання населення та економічне зростання, урбанізація та недостатні інституційні заходи тощо.

- Загроза виснаження невідновлюваних природних ресурсів. Видобуток руд, мінералів і викопного палива призводить до зменшення пропозиції цієї сировини. Переробка, переосмислення та заміна відновлюваними ресурсами можуть вирішити цю проблему – але якою мірою?

- Проблема рівності – 20% населення країни бере участь у 80% світового споживання природних ресурсів. Цей факт вимагає «моральної» дискусії щодо ресурсомісткості економік ЄС.

- Дефіцит місця. Оскільки простір необхідний для будь-якої людської діяльності та для збереження природи, у майбутньому він може стати дефіцитом. Цьому можуть сприяти різні тенденції: з економічним зростанням люди хочуть жити у більших будинках і потребують більшої інфраструктури; перехід від викопного палива до джерел течії (вітер і сонячна радіація) також вимагає значного простору. Для вирішення цих проблем в рамках Ресурсної стратегії необхідно:

- створити явний зв'язок між різними навантаженнями на навколишнє середовище (повітря, вода, ґрунт) і використанням ресурсів;

- створити різні політики для прозорого використання ресурсів (такі як податки, політика щодо технологій, сільського господарства, транспорту тощо);

- шукати інтеграційні підходи, які б створювали умови, що стимулювали б різних суб'єктів (агентів) до переходу до більш стійких джерел – до використання чистіших технологій та до більш тісної співпраці з відповідними партнерами для досягнення синергетичного ефекту;

- знайти стратегії, які можуть усунути перешкоди для «стрибкових» технологій, таких як паливні та сонячні елементи та нові транспортні технології.

Стратегія повинна надалі зосереджуватися (в межах розробки та реалізації) на трьох стратегічних напрямках діяльності.

- Поглиблення знань про життєвий цикл ресурсів від їх видобутку, використання у виробництві та послугах, а потім у фазі споживання – аж до природи відходів. Усі фази мають вплив на навколишнє середовище, проте знання про ефекти відновлення навколишнього середовища є неповними.

- Оцінка впливу різних політик на використання природних ресурсів з метою забезпечення їх відповідності «загальній» меті – відокремлення економічного зростання від наслідків споживання ресурсів. (Багато стратегій впливають на використання природних ресурсів – наприклад, стратегії захисту морського середовища, ґрунту, біорізноманіття та міського середовища, а також політика щодо зміни клімату, Водна директива та багато інших.)

- На основі інформації, отриманої в попередніх двох сферах, стратегія буде зосереджена на оцінці важливості впливу на навколишнє середовище різних політик і цілей з ширшої точки зору - сталого розвитку - і запропонує засоби (заходи) з найбільш позитивним ефектом для покращення використання ресурсів.

Отже, у згаданий період Європейський Союз створив комплексну систему політики щодо турботи про навколишнє середовище та використання природних ресурсів як основу для політики держав-членів ЄС. Вона також відіграла основоположну роль у формуванні міжнародної екологічної політики і разом з Організацією Об'єднаних Націй формує основні сили, що прагнуть досягти сталого розвитку в глобальному масштабі. Основним інструментом екологічної політики є наступні одна за одною екологічні програми дій. Стан і розвиток цієї

політики вирішальним чином впливає на розвиток екологічної політики в усіх країнах.

Висновки до розділу 1

Сутність екологічної політики полягає в прийнятті та реалізації стратегій, заходів і нормативних документів, спрямованих на забезпечення сталої взаємодії людини з навколишнім середовищем, збереження природних ресурсів, запобігання або мінімізації негативного впливу на довкілля та забезпечення високого рівня якості навколишнього середовища для сучасних та майбутніх поколінь.

Осмислення сутності екологічної політики та механізмів її регулювання базується на кількох ключових теоретико-концептуальних аспектах: по-перше, на принципах сталого розвитку, основна ідея яких полягає в тому, що екологічна політика повинна враховувати баланс економічних, соціальних та екологічних аспектів; на принципах збереження ресурсів для задоволення потреб сучасного покоління без підірвання можливостей майбутніх поколінь; на принципах відповідальності та субсидіарності. По-друге, регулювання екологічної політики неможливо без інструментів економічної стимуляції, заохочення підприємств до впровадження екологічно чистих технологій через податкові вигоди або фінансову підтримку а також сприяння розвитку проектів, спрямованих на збереження навколишнього середовища. По-третє, регулювання екологічної політики виражається також через встановлення норм та правил щодо максимально припустимих рівнів забруднення та споживання ресурсів та сертифікації продукції.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ, МЕТОДІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ ВПЛИВУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

2.1 Державні механізми та інструменти впливу на екологічну політику та її вдосконалення

У зв'язку із зазначеним вище інтересом держави у постійній стійкості навколишнього середовища його охорона в основному забезпечується державою через суспільні послуги та блага. Межа другого і третього тисячоліть принесла багато суттєвих змін практично в усіх сферах, у тому числі й у навколишньому середовищі.

Державна екологічна політика далі поділяється на окремі галузеві політики, якими є енергетика, видобуток корисних копалин, промисловість, торгівля, транспорт, сільське та лісове господарство, збереження та використання води, навколишнє середовище та здоров'я та регіональний розвиток, відродження сільської місцевості та туризм.

«Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем» [31].

Основними цілями державної екологічної політики є:

- охорона природи, ландшафту та біологічного різноманіття,
- догляд за водними та водно-болотними екосистемами, ревіталізація водних біотопів,
- раціональне використання природних ресурсів, матеріальних потоків і управління відходами,

охорона поверхневих і підземних вод (якість і кількість, джерела питної води),

охорона невідновлюваних та раціоналізація відновлюваних природних ресурсів,

зниження енерго- і матеріаломісткості виробництва та підвищення матеріало-енергетичного використання відходів,

відповідальне поводження з небезпечними відходами,

зменшення навантаження на навколишнє середовище та населення токсичними металами та органічними забруднювачами,

зменшення кількості (загальної площі) територій з перевищенням критичних навантажень на повітря (підкислення середовища),

обмеження антропогенних/промислових впливів і ризиків,

захист навколишнього середовища від негативного впливу природних явищ та наслідків кризових ситуацій,

зменшення викидів парникових газів (ПГ),

зменшення транскордонного переносу забруднення повітря та інші.

«При реалізації засад державної екологічної політики необхідно керуватись принципами:

- відкритості, підзвітності, гласності органів державної влади;
- участі громадськості у формуванні державної політики;
- дотримання екологічних прав громадян;
- заохочення до ведення екологічно відповідального бізнесу та екологічно свідомої поведінки громадян;
- запобігання екологічній шкоді;
- міжнародної співпраці та євроінтеграції» [32].

Науковець М. Андрієнко зазначає, що державна екологічна політика на регіональному рівні це «сукупність послідовних дій окремих елементів, засобів і методів у певних формах, які забезпечують функціонування та розвиток системи» [26].

«Державну екологічну політику на регіональному рівні реалізують органи державної влади та суб'єкти, що мають спеціальні повноваження.

Такими органами державної влади є:

Президент України;

Верховна Рада України;

Кабінет Міністрів України;

Рада національної безпеки і оборони України;

Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

Міністерство екології та природних ресурсів України;

Державна екологічна інспекція України;

державні екологічні інспекції в областях;

місцеві державні адміністрації;

місцеві ради територіальних громад;

державні управління ОНПС (м. Київ, м. Севастополь) та державні екологічні інспекції (м. Київ, м. Севастополь)» [14].

«Для реалізації стратегічних цілей окреслюють конкретні напрями дій. На основі визначених напрямів розробляються механізми та заходи їхньої реалізації — інструменти екополітики (наприклад, оцінювання впливу на довкілля, екологічний рейтинг забруднених територій)» [33].

Виходячи, з мал. 2.1 розберемо більш детально ці інструменти:

правові документи, які включають усе законодавство, пов'язане з охороною та захистом навколишнього середовища;

економічні інструменти, які, окрім інструментів негативного стимулювання (податків, зборів тощо), включають також надання підтримки навколишньому середовищу як за рахунок внутрішніх джерел (ДФЖП, відомчі програми), так і за рахунок іноземних джерел, у тому числі фондів Європейського Союзу;

інструменти підвищення обізнаності населення з екологічних проблем, до яких передусім належать екологічна освіта, навчання та просвітництво;

Мал. 2.1 Інструменти реалізації екологічної політики

добровільні інструменти, які включають маркування екологічно чистих продуктів - екомаркування, включаючи підтримку так званих зелених покупок, впровадження систем управління навколишнім середовищем, застосування принципів чистішого виробництва, укладення добровільних угоди між державною адміністрацією та різними виробничими асоціаціями, що призводить до зобов'язань організацій використовувати більш осядні технології та процедури з точки зору впливу на навколишнє середовище, інструменти підтримки змін у попиті та моделях виробництва, таких як еко-дизайн, звітність, зелені закупівлі, інструменти для створення роздрібних мереж, що пропонують продукти та послуги, сприятливі для роздрібної торгівлі, просування екологічних аспектів в базових критеріях екологізації державних контрактів (зелені закупівлі) та ряд інших.

інформаційні засоби, які включають інформаційні системи департаменту МНС, тобто Єдину інформаційну систему про навколишнє

середовище, яка також включає публічну бібліотеку та інформаційні служби, інтегрований реєстр забруднення, картографічний сервер, індикатор-сервер і метаінформаційна система тощо;

інструменти стратегічного планування, які передусім включають стратегічні плани та плани дій муніципалітетів, міст, мікрорегіонів, регіонів та держави, де має бути забезпечено дотримання принципів сталого розвитку та намагання пов'язати економічні та соціальні аспекти з навколишнім середовищем;

інструменти залучення громадськості, до яких передусім належать інститут референдуму та місцевого референдуму, інститут омбудсмена, можливість коментування громадськості у сферах створення економічних та законодавчих інструментів, політики субсидій тощо на місцевому та регіональному рівнях;

міжнародне співробітництво, де істотною частиною участі в міжнародній діяльності та організаціях є збір інформації, регулярна передача необхідної інформації та звітів (так звана звітність) та обмін ними. Серед найважливіших заходів у сфері міжнародного співробітництва – співпраця та просування екологічних пріоритетів та цілей, міжнародні договори, співробітництво з міжнародними організаціями, двостороннє та транскордонне співробітництво та зовнішнє співробітництво в галузі розвитку;

інституційні інструменти, які включають Міністерство освіти та інші державні установи, створені Міністерством освіти та іншими відомствами, а також організаційні компоненти держави.

Основним концептуальним інструментом охорони навколишнього природного середовища є Державна екологічна стратегія. Цей документ розробляється як середньо-довгостроковий документ, який, незважаючи на необов'язковість, є одним із ключових концептуальних інструментів.

Мета стратегій – збереження та покращення якості життя на основі принципу сталого розвитку, а її зміст всебічно зосереджується на всіх

компонентах навколишнього середовища, і з точки зору його захисту вона має створити основу для індивідуальної діяльності на національному, регіональному та муніципальному рівнях.

Поширеним принципом поділу стратегій є їх змістовний і територіальний поділ. Концептуально концепції, таким чином, можна розділити на плани людської діяльності, плани захисту окремих компонентів навколишнього середовища або екосистеми та плани захисту від джерел небезпеки та наслідків аварії [36].

З точки зору процесуального права для окремих стратегій відсутня вичерпна регламентація порядку їх опрацювання, погодження чи реалізації. Ці три фази є основними кроками в процесі створення та застосування індивідуальних концепцій.

Суть етапу обробки полягає у створенні пропозиції індивідуальної концепції. Для цього етапу важливі кілька факторів. Це головним чином питання про те, чи суб'єкт зобов'язаний розробити індивідуальну концепцію, чи він діє на основі своєї вільної волі. У випадку концепцій, розроблених суб'єктами та виконавцями публічної адміністрації, такий обов'язок розробити концепції можна опосередковано вивести з Конституції. Однак ситуація інша у випадку фізичних та юридичних осіб. Ці суб'єкти зобов'язані розробляти концепції та стратегії, лише якщо закон прямо наказує їм це зробити.

Іншими факторами, які мають важливе значення для розробки стратегій та концепцій, є терміни її розробки, а потім обов'язок обговорення концепції з конкретною державною адміністрацією. органом, громадськістю або регіоном.

Сама концепція як документ створюється лише за погодженням з уповноваженим на це суб'єктом. Таким суб'єктом може бути як орган державного управління, так і суб'єкти приватного права. Сам акт погодження може бути оформлений у формі загальнообов'язкового нормативно-

правового чи адміністративного акта, публічного договору або правового акта фізичною чи юридичною особою.

Затвержені концепції потім використовуються для їх реалізації. Однак ця реалізація може мати кілька форм залежно від мети конкретної концепції чи стратегії. Таким чином, концепції та стратегії можуть слугувати основою для прийняття рішень адміністративними органами, для виконання конкретних завдань, визначених у ній, або вони можуть бути основою для формування інших концепцій.

2.2 Аналіз стану регулювання екологічної політики на прикладі Івано-Франківської області

«Територія зони «Івано-Франківська» лежить у середніх широтах, помірному кліматичному поясі. На північному сході межує із зоною «Тернопільська», на південному сході — із зоною «Чернівецька», з північного заходу — із зоною «Львівська», з південного заходу із зоною «Закарпатська» та Румунією, протяжність державного кордону становить 45 км. У північно-східній частині зони розташована агломерація «Івано-Франківськ» площею 265,7 см²» [13].

Івано-Франківська область в Україні, як і інші регіони країни, має свої власні механізми регулювання екологічної політики. Спробуємо визначити основні механізми щодо регулювання екологічної політики.

По-перше, нормативно-правова база. Загалом, однією з ключових складових регулювання є наявність та впровадження екологічного законодавства на рівні області. Така база може включати розпорядження, рішення, стратегії, плани, рекомендації, спрямовані на збереження природи, охорону повітря та води, управління відходами та інші аспекти, що мають як обов'язкове для виконання, так і рекомендаційне значення.

По-друге, елементом регулювання екологічної політики є наявність організаційної структури. Зокрема це інституції влади області, зокрема обласна адміністрація та місцеві органи самоврядування, відділи, управління, департаменти, що можуть мати відповідальність за регулювання екологічної політики на місцевому рівні. Такі інституції можуть включати прийняття рішень щодо зонування, надання ліцензій та контроль за використанням природних ресурсів.

По-третє, елементом впливу та регулювання екологічної політики є наявність та реалізація конкретних екологічних проектів та програм, спрямованих на покращення стану навколишнього середовища в області.

По-четверте, елементом регулювання екологічної політики є також партисипативна участь, зокрема залучення громадськості до процесу прийняття рішень та моніторингу екологічних питань. Це може включати публічні слухання, консультації та інші форми взаємодії до прийняття рішень, що стосуються екологічної сфери. Крім того, в аспекті цього розділу важливо є укладення партнерств з підприємствами для спільного розв'язання екологічних питань та забезпечення дотримання вимог щодо виробничого впливу на навколишнє середовище.

По-п'яте, важливим елементом і водночас складовою регулювання є моніторинг та аналіз. Зокрема, здійснення моніторингу стану довкілля та аналіз його результатів є важливим елементом екологічного регулювання. Це дозволяє визначати основні проблеми та впроваджувати заходи для їх вирішення.

По-шосте, освіта та інформаційна діяльність, реалізація освітніх та інформаційних заходів для підвищення екологічної обізнаності населення та підприємств це ще один важливий елемент впливу на екологічну політику регіону.

Перш ніж перейти до опису механізмів управління екологічною політикою, спробуємо охарактеризувати стан екологічної ситуації в області.

Таблиця

Перелік основних підприємств та об'єктів області, що здійснюють негативний вплив на забруднення повітря

	Назва підприємства	Обсяг викидів тонн/ рік
1	ВП «Бурштинська ТЕС» АТ «ДТЕК Західенерго»	109990,377
2.	Державне підприємство «Калуська ТЕЦ»	10580,881
3.	Приватне акціонерне товариство «Івано-Франківськ-цемент»	1991,604
4.	Долинський газопереробний завод Публічного акціонерного товариства «Укрнафта»	1919,426
5.	Нафтогазовидобувне управління Публічного акціонерного товариства «Укрнафта»	1444,976
6.	Долинський газопереробний завод Публічного акціонерного товариства «Укрнафта»	1375,460
7.	Нафтовидобувне підприємство «Долинанафтогаз» Публічного акціонерного товариства «Укрнафта»	1331,661
8.	ТОВ «Карпатнафтохім»	1058,200

9.	ТОВ «Оператор газотранспортної системи України»	916,972
10.	Комунальне підприємство «ЕКОСЕРВІС»	776,060
11	Філія управління магістральних перетворень «Прикарпаттрансгаз» Акціонерного Товариства «Укртрансгаз»	581,804
12	Нафтогазовидобувне підприємство «Надвірнанавфтогаз»	442,712
13	ТОВ «Свіш Кроно»	364,865
14	ТОВ «Гудвелл Україна»	233,724

Джерело: складено на основі [13].

Таким чином, що стосується екологічної ситуації в Івано-Франківській області, то можна її описати наступними характеристиками та факторами:

Івано-Франківська область може стикатися з проблемами забруднення повітря та води, зокрема внаслідок діяльності промислових підприємств та інших джерел забруднення.

В області спостерігається недоцільне використання лісів, надмірний вилов риби та інші види експлуатації природних ресурсів можуть впливати на екосистему області.

Наближена до гір місцевість, що має позитивний фактор на екологію області й може створювати унікальні екологічні умови, але водночас є вразливою до дії антропогенних факторів.

Активне зростання туризму в межах області, розбудова інфраструктури, що часто може призводити до збільшення навантаження на природні ресурси та ризики забруднення.

Зміни клімату можуть впливати на розподіл рослинності та тваринного світу в області.

Регулювання екологічної ситуації здійснюється як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіону. Водночас, екологічна політика є предметом діяльності органів виконавчої влади на місцях та органів місцевого самоврядування. В межах Івано-Франківської обласної державної адміністрації функціонує Департаменту економічного розвитку, екології та енергозбереження, що є основним управлінням, що регулює вектори діяльності у даній сфері.

«Для реалізації регіональної екологічної політики використовуються такі механізми: законодавчо-правовий, управлінський, економічний, громадсько-просвітницький. При загальній спрямованості державної стратегії переходу на засади сталого розвитку особливої актуальності набуває управління охороною довкіллям, раціональним використанням природних ресурсів та безпекою життєдіяльності людини. Його значущість зростає в умовах децентралізації управління та підвищення ролі соціально-економічного розвитку регіонів. У зв'язку з цим в умовах трансформації економічної системи виникає потреба у розробці нової державної екополітики на різних рівнях управління» [16, с. 141].

Законодавчо-управлінський механізм можливий через прийняття нормативно-правових документів. В таблиці надано перелік основних нормативно-правових документів, які регулюють систему екологічної політики.

Таблиця 2.2

Нормативно-правове забезпечення регулювання екологічної сфери на рівні Івано-Франківської області

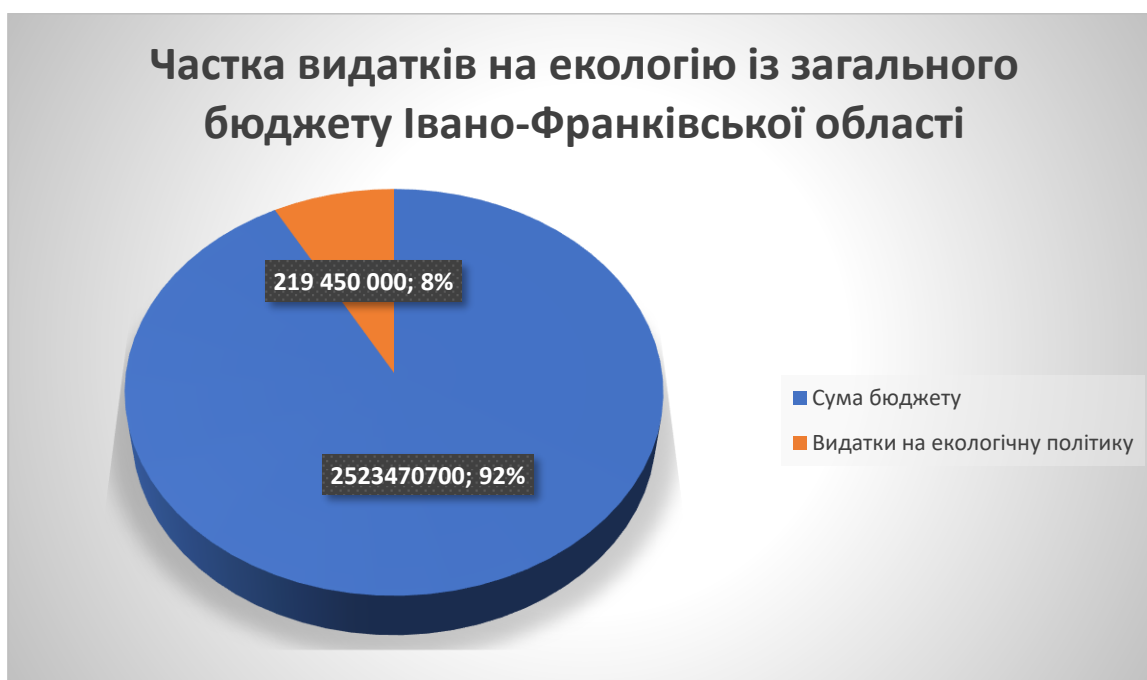
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»	Визначає особливості й повноваження органів місцевого самоврядування у сфері екології
--	---

Закон України «Про місцеві державні адміністрації»	Визначає особливості й повноваження органів регіонального управління
Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»	Визначає основні аспекти стратегічного планування у сфері екології
Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»	Визначає стратегії розвитку регіонів, в тому числі й в екологічному напрямку
Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету»	Визначає основні засади розвитку територій та громад, в тому числі фінансування екологічного напрямку
Концепція державної регіональної політики	Визначає регіональні аспекти розвитку розвитку, включаючи екологічну політику

«В області діє Програма охорони навколишнього природного середовища Івано-Франківської області до 2025 року, затверджена рішенням обласної ради від 23.12.2020 № 30-2/2020 (далі Програма). Відповідно до Програми з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища в 2021 році в межах запланованих видатків затверджено Переліки природоохоронних заходів на фінансування з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища на суму 100887,35778 тис. гривень, з них профінансовано 86780,891 тис. гривень та освоєно 81528,024 тис. гривень на реалізацію 191 природоохоронного заходу» [16, с. 142].

Кошти, спрямовані на підтримку екологічних проектів розподіляють не із загального, а зі спеціального фонду бюджету області. Так, спробуємо проаналізувати видатки із бюджету на екологію у 2021 році.

На 2021 рік «доходи обласного бюджету в сумі 2523470700 гривень, у тому числі доходи загального фонду обласного бюджету – 1961994600 гривень, доходи спеціального фонду обласного бюджету – 561476100 гривень» [17]. Тоді, як згідно додатку до бюджету, видатки на екологічну політику становили 73 150 000 гривень.

Мал. 2.2 Частка видатків на екологію із загального бюджету Івано-Франківської області за 2021 рік [складено на основі 17].

Таким чином, частка видатків на екологію становить приблизно 8% від загального бюджету. Крім того, фінансується із спеціального фонду бюджету. Це досить малий показник для можливості реалізації багатьох проектів у сфері екології. Саме тому, нестача фінансування є основною проблемою, що перешкоджає ефективній реалізації різноманітних проектів у цій сфері.

Спробуємо більш детально розглянути видатки на екологічні проблеми у 2022 році, адже саме правильний і чіткий їх розподіл свідчить про результативність та ефективність роботи у цьому напрямку.

Таблиця 2.3

Функціональна класифікація видатків на сферу охорони здоров'я

	Функціональна класифікація видатків	Профінансовано у 2022 році
1.	Охорона і раціональне використання водних ресурсів	52699,66 тис грн.
2.	Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів	86,5 тис. грн.
3.	Раціональне використання і зберігання відходів	11650,5 тис. грн.
4.	Раціональне екологічне використання земель	20733,2 тис. грн.
5.	Збереження природно-заповідного фонду	756,2 тис. грн.
6.	Науково-дослідна діяльність у сфері екології	1006,1 тис. грн.

Джерело: сформовано на основі [17].

Загалом, фінансування відіграє ключову роль у регулюванні сфери екології і впливає на успішність і ефективність заходів з охорони довкілля. Різні аспекти фінансування мають важливе значення для забезпечення сталого розвитку та збереження природи. В першу чергу фінансування грає важливу роль у розвитку та реалізації проектів, спрямованих на відновлення екосистем, зменшення забруднення та впровадження чистих технологій. Фінансування також є необхідним для проведення моніторингу стану довкілля, збирання та обробки даних, а також для проведення наукових досліджень, які допомагають розуміти екологічні процеси та визначати ефективні заходи.

Фінансування дозволяє забезпечувати ефективний захист природних резервів, національних парків та інших територій, що мають важливе екологічне значення. Також фінансування допомагає в розвитку та реалізації освітніх та інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення екологічної

свідомості громадян та бізнесу. Фінансування з боку приватного сектору та розвиток партнерств можуть забезпечити сталий потік коштів для реалізації проектів з охорони навколишнього середовища.

А загалом, використання фінансових механізмів, таких як зелені кредити, субсидії та інші фінансові інструменти, може стимулювати підприємства до впровадження чистих технологій та практик, а також до відновлення екологічно важливих територій.

Забезпечення фінансування в екологічній сфері є важливим елементом сталого розвитку та збереження природи, оскільки воно дозволяє впроваджувати конкретні заходи та поліпшувати екологічну ситуацію на різних рівнях — від місцевого до глобального.

Спробуємо здійснити SWOT-аналіз області щодо особливостей регулювання екологічної політики. SWOT-аналіз Івано-Франківської області з точки зору особливостей регулювання екологічної політики дозволить визначити сильні та слабкі сторони, а також визначити можливості та загрози у цьому контексті.

Таблиця 2.4

SWOT-аналіз Івано-Франківської області з точки зору особливостей регулювання екологічної політики

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<p>Наявність корисних природних ресурсів та унікальної природної різноманітності, що може бути сильною стороною для регулювання екології.</p> <p>Висока рівень громадянської участі та екологічно свідомого населення, що може сприяти</p>	<p>Деструктивні наслідки російської агресії проти України в плані екологічної стабільності.</p> <p>Недостатнє фінансування, що може обмежувати реалізацію програм та проектів в сфері охорони довкілля.</p> <p>Наявність застарілої чи неефективної інфраструктури для</p>

<p>успішному впровадженню екологічних ініціатив.</p> <p>Розміщення на території області гір та гірських корисних копалин.</p> <p>Розвиток туризму та туристичних об'єктів.</p> <p>Порівняно невелика кількість великих промислових підприємств</p> <p>Активні громадські й волонтерські організації, особливо ті, що акцентують увагу на проблемах екології</p>	<p>обробки відходів та очищення стічних вод, що може бути слабкою стороною.</p> <p>Низький рівень перероблення й утилізації відходів.</p> <p>Відтік трудових ресурсів, особливо тих, хто висококомпетентний у питаннях екології.</p> <p>Низький рівень екологічної грамотності й свідомості громадян.</p>
<p>Можливості (Opportunities)</p>	<p>Загрози (Threats)</p>
<p>Використання природних ресурсів для розвитку екотуризму та залучення фінансових ресурсів.</p> <p>Подальша інтеграція в ЄС.</p> <p>Залучення міжнародної фінансової та технічної підтримки для вирішення спільних екологічних проблем.</p> <p>Формування сприятливого інвестиційного клімату та соціально-відповідального бізнесу.</p> <p>Максимальне використання цифрових та інформаційно-</p>	<p>Поглиблення російсько-української війни та жахливі її екологічні наслідки.</p> <p>Політична нестабільність в Україні.</p> <p>Ризик великого промислового забруднення, яке може негативно впливати на стан довкілля та здоров'я населення.</p> <p>Наявність корупції у владі.</p> <p>Загроза змін клімату та їх вплив на екосистему та рівень води в регіоні.</p>

<p>комунікаційних платформ для удосконалення регулювання екологічної політики.</p> <p>Залучення громадян до реалізації екологічної політики та формування планів розвитку.</p> <p>Розробка стратегії екологічної безпеки і розвитку регіону</p>	<p>Неможливість модернізувати виробничі потужності на підприємствах області в основному через фінансово-економічну нестабільність.</p> <p>Відсутність актуальної та актуальної інформації про стан природи та ландшафту (в т.ч. аналіз даних)</p>
---	---

SWOT-аналіз допомагає ідентифікувати, які аспекти потребують уваги та удосконалення для збалансованого та сталого розвитку екологічної політики в Івано-Франківській області. На основі цього аналізу можуть бути розроблені стратегії та заходи для покращення управління довкіллям та забезпечення сталого розвитку в регіоні.

Висновки до розділу 2

Регулювання екологічної сфери здійснюється як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіону. Водночас, екологічна політика є предметом діяльності органів виконавчої влади на місцях та органів місцевого самоврядування. Для реалізації регіональної екологічної політики використовуються такі механізми: законодавчо-правовий, управлінський, економічний, громадсько-просвітницький. Івано-Франківська область в Україні, як і інші регіони країни, має свої власні механізми регулювання екологічної політики. Серед них, нормативно-правова база, зокрема, нормативно-правові документи загальнодержавного рівня та розпорядження, рішення, стратегії, плани, рекомендації, спрямовані на збереження природи, охорону повітря та води, управління відходами та інші аспекти, що мають як обов'язкове для виконання, так і рекомендаційне

значення. Елементом регулювання екологічної політики є також наявність організаційної структури та інституцій, що беруть участь у прийнятті рішень щодо зонування, надання ліцензій, експертизи та контролю за використанням природних ресурсів. По-третє, елементом впливу та регулювання екологічної політики є наявність та реалізація конкретних екологічних проектів та програм, спрямованих на покращення стану навколишнього середовища в області, які формуються на основі системного аналізу та цілого ряду управлінських, економічних й статистичних методів. Фінансування екологічної політики – також одна із найголовніших складових розробки, впровадження, реалізації, моніторингу проектів, спрямованих на відновлення екосистем, а також здійснення науково-дослідної діяльності у даній сфері. По-п'яте, технічне регулювання та використання інформаційно-комунікаційних й цифрових технологій є також важливим інструментом удосконалення екологічної політики. І останнім, не менш важливим механізмом ми виокремили партисипативну участь, зокрема залучення громадськості до процесу прийняття рішень та моніторингу екологічних питань. Це може включати публічні слухання, консультації та інші форми взаємодії до прийняття рішень, що стосуються екологічної сфери.

РОЗДІЛ III

НАПРЯМКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИК РЕАЛІЗЦІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1 Міжнародний досвід управління практиками державної екологічної політики на регіональному рівні

У ході становлення норм міжнародного екологічного права створено багато засобів і методів, за допомогою яких можна регулювати поведінку окремих суб'єктів з метою охорони навколишнього середовища. Ці інструменти служать як для визначення зобов'язань окремих суб'єктів, так і для забезпечення їх дотримання. Навколишнє середовище є дуже складною та взаємопов'язаною системою, а шкоду, яку завдає людина своєю діяльністю навколишньому середовищу є глобальною. Тому, зважаючи на природу навколишнього середовища, зусилля щодо регулювання його охорони базуються насамперед на принципі запобігання.

Це також є результатом більшості способів регулювання впливу на навколишнє середовище, які намагаються вплинути на поведінку людини, що спричиняє негативні наслідки, навіть до того, як загроза чи шкода навколишньому середовищу фактично виникнуть. Звичайно, якщо небажана ситуація вже виникла, необхідно також забезпечити виправлення або відшкодування завданої шкоди, тому існують репаративні та компенсаційні засоби регулювання.

Особливим інструментом захисту навколишнього середовища є підвищення обізнаності та екологічної свідомості, яке відбувається в багатьох формах і на різних рівнях. Однак необхідно розглядати всі вищезазначені способи регулювання людської поведінки як взаємопов'язані статті, які доповнюють одна одну і часто встановлюються в конвенціях разом для забезпечення комплексного захисту.

Методи регулювання, що використовуються в міжнародних конвенціях з охорони навколишнього середовища, формувалися поступово з перших конвенцій. Класичні методи базуються на принципі прямого регулювання (часто його також називають «командно-контрольним»), тоді як нові методи намагаються досягти екологічно сприятливої мети опосередковано, через методи, засновані переважно на економічній мотивації.

Метод прямого регулювання складається з трьох основних типів методів. Йдеться про встановлення конкретних обмежень чи заборон, визначення стандартів або регулювання впливу на навколишнє середовище через обов'язкові адміністративні процедури.

Враховуючи кількість видів діяльності людини, які негативно впливають на стан навколишнього середовища, необхідно було встановити певні межі цієї діяльності. Правові норми використовують багато способів забезпечення екологічно відповідної поведінки суб'єктів, але з самого початку в основному використовувалися найпряміші методи. Тут мова йде про обмеження чи заборони, які спеціально регулюють певну діяльність людини та встановлюють для неї чіткі межі. Таким чином, це основний спосіб регулювання екологічно невідповідної діяльності, яку здійснюють люди.

Різниця між двома інструментами зрозуміла з їх назви, тоді як заборона призводить до повного виключення регульованої людської діяльності, у разі обмеження встановлюються чіткі межі цієї людської діяльності. Через силу повної заборони певної діяльності людини та небажання суб'єктів міжнародного права до таких жорстких зобов'язань часто відбувається розвиток договірних угод, де спочатку визначаються часткові обмеження регульованої діяльності, а потім настає її повна заборона.

Вважаємо за необхідне розглянути європейський досвід регулювання екологічної політики, зважаючи на прагнення України максимально наблизитися та інтегруватися у європейський простір. Крім того, європейський досвід регулювання державної екологічної політики є важливим джерелом для вивчення та впровадження ефективних практик в

інших регіонах світу. Європейські країни визначаються високим рівнем екологічної свідомості, здоров'ям середовища та інноваційними підходами до управління природними ресурсами.

Європейські країни розробляють докладні стратегії з охорони навколишнього середовища, що включають цілі щодо зменшення викидів, збереження біорізноманіття та сталого використання ресурсів. Законодавча база зазвичай включає ряд нормативів та стандартів щодо якості повітря, води та відходів.

«З урахуванням досвіду країн ЄС, вважаємо, що важливим напрямом ефективного здійснення регіональної екологічної політики має стати, з одного боку, створення умов для реалізації базових екологічних прав людини на основі "Оргуської конценції" (1998 р.), а з іншого — забезпечення всіх суб'єктів екологічних відносин на регіональному рівні повноцінною екологічною інформацією» [27].

Європейські країни активно використовують системи моніторингу та обліку для визначення стану довкілля. Ці системи дозволяють здійснювати регулярний контроль за різними параметрами, такими як рівень забруднення, використання ресурсів та інші.

Країни ЄС переважно застосовують економічні інструменти для стимулювання екологічної безпеки. Використання економічних інструментів, таких як системи торгівлі викидами, внесок за забруднення та інші фінансові стимули для підприємств та громадян, щоб зменшити вплив на довкілля показали свою дієвість. Внесок за забруднення та інші фінансові стимули є ефективними інструментами для стимулювання підприємств та громадян до зменшення їхнього впливу на довкілля. Ці інструменти базуються на економічних механізмах, що ставлять за мету врахування вартості негативного впливу на довкілля та надання фінансового стимулу для прийняття більш екологічно-дружніх рішень.

В таблиці наведемо кілька прикладів поширених фінансових інструментів впливу на екологічну політику.

Таблиця 3.1

Фінансові інструменти впливу на екологічну політику в європейських державах

	Фінансовий інструмент	Його сутність
	Системи торгівлі квотами викидів (Cap and Trade)	Підприємства отримують обмежену кількість квот на викиди. Ті, хто може зменшити свої викиди нижче встановленого ліміту, можуть продавати свої залишкові квоти тим, хто перевищує ліміт. Це стимулює підприємства зменшувати викиди.
	Внесок за забруднення (Pollution Charges) Внески за обробку відходів (Waste Management Fees)	Підприємства та громадяни сплачують збори чи податки за забруднення викидами в атмосферу, воду або ґрунт. Вартість забруднення стає додатковим фінансовим бременем, що стимулює до впровадження чистих технологій. Платіж за обробку відходів може бути визначений на основі обсягу відходів, які генерує підприємство чи громадянин. Це може стимулювати використання вторинних матеріалів та зменшення обсягів відходів.
	Фінансові заохочення для відновлювальних джерел енергії	Надання фінансових пільг, субсидій чи інших фінансових заохочень для підприємств та громадян, які використовують відновлювальні джерела енергії.

	Екологічні податки	Введення податків на викиди CO ₂ , використання енергетично інтенсивних ресурсів чи використання енергії з невідновлювальних джерел
	Премії за досягнення в екології (Environmental Awards)	Надання фінансових премій підприємствам, які досягають високих стандартів екологічної відповідальності та впроваджують інноваційні рішення для зменшення впливу на довкілля.

Ці інструменти сприяють переходу до сталого розвитку та використанню ресурсів з урахуванням їхньої природної вартості. Вони також допомагають формувати економіку, що враховує вартість збереження довкілля та зменшення негативного впливу на природу.

Європейські країни активно працюють над розвитком та впровадженням зелених технологій та інновацій для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. «На доктринальному рівні «зелені» технології визначаються як розробка та застосування інноваційних продуктів, обладнання та системи, що використовуються для збереження природного середовища та ресурсів, які мінімізують і зменшують негативний вплив діяльності людини» [29].

Залучення громадськості до прийняття рішень щодо довкілля та забезпечення високого рівня інформаційної прозорості є одним із принципів європейської екологічної політики.

Окрім того, європейські країни активно співпрацюють на міжнародному рівні, обмінюючи досвідом та розробляючи спільні стратегії для вирішення глобальних екологічних проблем.

Важливим аспектом європейського досвіду є використання інтегрованих підходів до управління довкіллям, враховуючи взаємодію екологічних, соціальних та економічних аспектів.

«Співтовариство впровадило цілу низку інструментів охорони довкілля:

- LIFE – фінансовий інструмент екологічного захисту, який спрямований на сприяння розвитку, впровадженню і оновленню екологічної політики та законодавства Співтовариства.

- Угоди про охорону довкілля: покращення екологічних аспектів діяльності підприємств та впровадження методів сталого виробництва шляхом заохочення добровільних заходів та угод щодо охорони довкілля;

- Екологічні мита та податки: сприяння застосуванню державами-членами фіскальних інструментів підвищення ефективності екологічної політики та забезпечення використання екологічних мит та податків у відповідності до законодавства Співтовариства;

- Програма підтримки НУО, що діють у галузі охорони довкілля. Ефективність діяльності громадських організацій у різних державах членах різна – найбільша активність громадськості є у Великобританії, Німеччині, Нідерландах та Данії, найменша – в Ірландії та Греції;

- Інтегрована виробнича політика (Integrated product policy): Комісія представляє стратегію укріплення та зміни спрямування екологічної політики, пов'язаної з виробництвом, з метою сприяння розвитку ринку екологічно безпечної продукції, і зрештою, стимулювання громадського обговорення відповідних питань;

- Європейське Агентство з питань довкілля: забезпечення осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, а також громадськості надійною та достовірною інформацією про стан довкілля» [28].

Ці принципи та практики можуть слугувати важливими джерелами інспірації та наслідування для інших країн у розробці та впровадженні ефективних екологічних стратегій та політик.

Проблеми та шляхи удосконалення державної екологічної політики в Україні

Регулювання екологічної політики на регіональному рівні може стикатися з різноманітними проблемами, які варіюються в залежності від конкретних умов і контексту конкретного регіону. Однак існують деякі загальні проблеми, які можуть впливати на ефективність регулювання екологічної політики на регіональному рівні.

В першу чергу органи влади можуть стикатися з фінансовою нестачею для впровадження та виконання програм та заходів екологічного регулювання. Недостатня фінансова підтримка може обмежувати можливості впровадження нових технологій та програм з охорони навколишнього середовища. Водночас, проблемою виступає відсутність або обмеженість інфраструктури для ефективного моніторингу та вимірювання різних аспектів стану довкілля, таких як рівень забруднення атмосфери чи якість води.

Надмірна бюрократія та складні процедури можуть гальмувати швидкість впровадження та реалізації екологічних проектів та ініціатив.

Окрім того, проблемою виступає недостатня координація роботи між різними інституціями та рівнями влади, що може призвести до неефективного використання ресурсів та конфліктів у вирішенні екологічних питань.

Загальні механізми та тенденції, які можуть бути актуальними для поліпшення державної екологічної політики на регіональному рівні можна виразити шляхом кількох підходів.

Удосконалення системи екологічного законодавства може сприяти покращенню екологічної ситуації. Важливо визначити і впроваджувати ефективні нормативні акти для контролю та покращення стану навколишнього середовища.

Створення ефективної системи моніторингу. Зокрема, важливо мати засоби вимірювання та оцінки екологічних показників. Моніторинг дозволяє вчасно реагувати на проблеми та аналізувати ефективність заходів.

Залучення громадськості на всіх етапах реалізації екологічної політики. Активна участь громадськості може бути ключовою для успішної реалізації екологічних програм. Треба створювати механізми для взаємодії з громадянами, включаючи консультації та публічні слухання.

Забезпечення фінансових ресурсів для реалізації екологічних проектів на регіональному рівні є важливим аспектом. Це може включати фінансування від держави, місцевих органів влади, міжнародних фондів та інвестицій від приватного сектору.

Залучення можливостей сучасних цифрових технологій та інновацій для розв'язання екологічних проблем може виявитися ефективним. Інновації можуть включати в себе нові технології очищення повітря та води, альтернативні джерела енергії та інші підходи.

Застосування міжсекторального підходу, зокрема, співпраці різних інституцій влади, бізнесу, науки та громадянського суспільства, що може призвести до комплексного та ефективного реагування на екологічні проблеми.

Здійснення таких заходів на регіональному рівні може допомогти в удосконаленні державної екологічної політики в Україні та сприяти сталому розвитку країни.

Спробуємо узагальнити основні завдання у вигляді піраміди цілей для удосконалення регулювання екологічної політики на прикладі Івано-Франківської області. В першу чергу відзначимо, що згідно «Програми соціально-економічного та культурного розвитку області на 2023 рік, основними завданнями є підтримка інвестицій та розвиток бізнесу; енергоефективна та дружня до довкілля інфраструктура; відкрита влада і сучасне управління; якісна освіта, медицина, різноформатне культурне і соціальне середовище» [24].

Мал. 3.1 Піраміда цілей щодо удосконалення системи регулювання екологічної політики (на прикладі Івано-Франківської області)

Відповідно до цих цілей важливим завданням в плані екологічної безпеки є створення комфортних умов проживання для мешканців області а також зростання добробуту громади через розвиток бізнесу, формування комфортних умов для підприємництва чи створення робочих місць. В контексті розвитку бізнесу важливо зосередити увагу на аспекті соціальної відповідальності та організації й забезпеченні екологічної безпеки населення. Це в першу чергу можливо завдяки всебічному залученню громадян і формуванню екологічної грамотності.

Водночас, в контексті удосконалення екологічної політики та її регулювання важливо застосовувати інноваційні підходи та інструменти розвитку. Інноваційні підходи до удосконалення державної екологічної політики на регіональному рівні можуть включати в себе використання новаторських технологій, методів управління та заходів для досягнення сталого розвитку та покращення стану навколишнього середовища.

Таблиця 3.2

Інноваційні підходи до удосконалення державної екологічної політики

Іноваційний підхід	Зміст інноваційного підходу
--------------------	-----------------------------

<p>Інформаційні технології та аналітика</p>	<p>Використання сучасних технологій для збору та обробки даних щодо екологічних показників.</p> <p>Розробка геоінформаційних систем для візуалізації даних та визначення екологічних тенденцій на регіональному рівні.</p>
<p>Екологічно-орієнтовані технології</p>	<p>Впровадження чистих виробничих технологій та екологічно чистих енергетичних джерел.</p> <p>Розвиток інноваційних методів використання відходів та їх переробка.</p>
<p>Цифрові інструменти для взаємодії з громадськістю</p>	<p>Розробка мобільних додатків та онлайн-платформ для залучення громадськості у моніторинг екологічних проблем.</p> <p>Електронні системи звітності та відкритого доступу до інформації про стан довкілля.</p>
<p>Фінансові інструменти</p>	<p>Створення інноваційних механізмів фінансування для підтримки екологічних проєктів на регіональному рівні.</p>

	<p>Використання зелених фінансових інструментів та ринків викидних квот.</p>
Еко-стандарти та сертифікація	<p>Впровадження систем сертифікації та еко-лейблів для підприємств та продукції.</p> <p>Розвиток інноваційних підходів до визначення екологічного сліду підприємств та товарів.</p>
Співпраця та партнерства	<p>Створення партнерств між державним сектором, бізнесом, академією та громадськістю для спільного розв'язання екологічних проблем.</p> <p>Використання механізмів публічно-приватного партнерства для фінансування та впровадження екологічних проектів.</p>
Навчання та освіта	<p>Розвиток інноваційних програм з екологічної освіти на регіональному рівні.</p> <p>Використання інтерактивних технологій для підвищення екологічної обізнаності населення.</p>

У прагненні до захисту навколишнього середовища, обмін і розповсюдження інформації є ключовим інструментом. Однак це максимально можливе формування в різних відносинах. Поінформованість — це не тільки поінформованість окремих держав і міжнародних організацій, це насамперед поінформованість окремих осіб або їх груп та забезпечення їх участі в прийнятті рішення.

Прийняття рішень тут означає як участь у законодавчому процесі, так і вплив на часткові приватні рішення, які приймає особа в рамках своєї споживчої та корпоративної поведінки. Майже всі міжнародні документи після Стокгольмської конференції містять посилення на необхідність взаємного інформування, обміну науковими знаннями та моніторингу фактичних процесів. Зобов'язання щодо інформування може ґрунтуватися на регулярному поданні звітів або можливому наданні інформації у разі аварії чи повідомлення про заплановану діяльність. Конвенції часто використовують ці засоби для забезпечення самої мети конвенції, вони не є лише супутніми засобами співпраці. Змістом цих документів можуть бути як результати наукових досліджень, які розглядає фактичний статус предмета конвенції, або це може бути розвиток правового статусу, тобто належне впровадження конвенції в національну правову систему. Забезпечення достатнього збору інформації є ключовим для потреб цих регулярних звітів.

Відтак, важливим елементом удосконалення системи регулювання екологічної політики може стати максимальне забезпечення прозорості прийняття рішень у цій сфері та залучення до творення політики громадськості.

Крім того, «одним із механізмів забезпечення прозорості й участі громадськості можуть бути інструменти діджиталізації. Зокрема, це може бути єдина цифрова платформа, де будуть доступні всі документи, описи всіх процесів, усі гравці, результати зустрічей, календар, порядки денні тощо. На певному етапі фінансові потоки, спрямовані на допомогу Україні, повинні

мати найвищі диджиталізовані механізми для доступу до даних і громадського контролю» [30].

Діджиталізація може відігравати важливу роль у забезпеченні прозорості та участі громадськості в сфері охорони довкілля. Впровадження цифрових інструментів дозволяє зробити процеси управління довкіллям більш доступними, ефективними та взаємодійними для громадськості.

Електронні платформи можуть використовуватись для звітності. Розробка електронних платформ для звітності про стан навколишнього середовища, викидів та інших параметрів – цікавий інноваційний інструмент, що може бути доступним для широкої громадськості та зможе забезпечити легкий доступ до інформації. Системи моніторингу з використанням сучасних технологій можуть бути відкрито доступними для аналізу та використанні громадськістю.

Вважаємо, що необхідно приділити особливу роль мобільним додаткам для звітування та спостереження. Створення мобільних додатків, які дозволяють громадянам швидко повідомляти про випадки забруднення, порушення екологічних стандартів та інші проблеми в реальному часі можуть стати одним із вагомих інструментів щоденного залучення громадян та моніторингу проблем.

Розробка порталів відкритих даних, на яких надається інформація про якість повітря, рівень забруднення водойм, розташування екологічно важливих об'єктів та інші дані можуть також використовуватися для рішення громадських питань та досліджень. Актуальним є також проведення онлайн консультацій та громадських обговорень, використання віртуальних платформ для проведення громадських консультацій та обговорень щодо рішень в галузі охорони навколишнього середовища а також забезпечення можливості громадянам електронного звернення до владних структур, подачі петицій та висловлення своїх поглядів на екологічні питання.

Ці діджиталізовані інструменти сприяють активній участі громадськості в процесах охорони довкілля та забезпечують прозорість дій владних органів та підприємств у сфері охорони навколишнього середовища.

Висновки до розділу 3

В контексті дослідження ми з'ясували, що важливим елементом удосконалення системи регулювання екологічної політики може стати максимальне забезпечення прозорості прийняття рішень у цій сфері та активне залучення до творення політики громадськості на всіх етапах; створення ефективної системи моніторингу; забезпечення фінансових ресурсів для реалізації екологічних проектів на регіональному рівні й залучення можливостей сучасних цифрових технологій та інновацій для розв'язання екологічних проблем.

Серед інноваційних підходів у напрямку вдосконалення державного регулювання екологічної політики найголовнішим ми виокремили активне використання інформаційно-комунікаційних й цифрових технологій та аналітики. Діджиталізація (використання електронних платформ, порталів відкритих даних, мобільних додатків, консультацій з громадськістю в режимі онлайн) може відігравати важливу роль у забезпеченні прозорості та залученні громадськості до регулювання сфери охорони довкілля. Впровадження цифрових інструментів дозволяє зробити процеси управління довкіллям більш доступними, ефективними та прозорим.

В контексті удосконалення системи регулювання екологічної політики корисним є аналіз міжнародного, зокрема, європейського досвіду. Європейські країни розробляють докладні стратегії з охорони навколишнього середовища, що включають цілі щодо зменшення викидів, збереження біорізноманіття та сталого використання ресурсів; активно використовують системи моніторингу та обліку для визначення стану довкілля, орієнтуються на впровадження інтегрованих підходів до управління довкіллям,

враховуючи взаємодію екологічних, соціальних та економічних аспектів. Також застосовують економічні інструменти для стимулювання екологічної безпеки, зокрема такі як «системи торгівлі квотами», «внески за забруднення (Pollution charges), внески за обробку відходів (Waste management fees), фінансові заохочення для відновлювальних джерел енергії, екологічні податки, високі премії за досягнення в екології (Environmental awards) та інші. Особливим інструментом захисту навколишнього середовища є підвищення обізнаності та екологічної свідомості, яке відбувається в багатьох формах і на різних рівнях.

ВИСНОВКИ

Сутність екологічної політики полягає в прийнятті та реалізації стратегій, заходів і нормативних документів, спрямованих на забезпечення сталої взаємодії людини з навколишнім середовищем, збереження природних ресурсів, запобігання або мінімізації негативного впливу на довкілля та забезпечення високого рівня якості навколишнього середовища для сучасних та майбутніх поколінь.

Осмислення сутності екологічної політики та механізмів її регулювання базується на кількох ключових теоретико-концептуальних аспектах: по-перше, на принципах сталого розвитку, основна ідея яких полягає в тому, що екологічна політика повинна враховувати баланс економічних, соціальних та екологічних аспектів; на принципах збереження ресурсів для задоволення потреб сучасного покоління без підірвання можливостей майбутніх поколінь; на принципах відповідальності та субсидіарності. По-друге, регулювання екологічної політики неможливо без інструментів економічної стимуляції, заохочення підприємств до впровадження екологічно чистих технологій через податкові вигоди або фінансову підтримку а також сприяння розвитку проектів, спрямованих на збереження навколишнього середовища. По-третє, регулювання екологічної політики виражається також через встановлення норм та правил щодо максимально припустимих рівнів забруднення та споживання ресурсів та сертифікації продукції.

Регулювання екологічної сфери здійснюється як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіону. Водночас, екологічна політика є предметом діяльності органів виконавчої влади на місцях та органів місцевого самоврядування. Для реалізації регіональної екологічної політики використовуються такі механізми: законодавчо-правовий, управлінський, економічний, громадсько-просвітницький. Івано-Франківська область в Україні, як і інші регіони країни, має свої власні механізми регулювання екологічної політики. Серед них, нормативно-правова база, зокрема, нормативно-правові документи загальнодержавного

рівня та розпорядження, рішення, стратегії, плани, рекомендації, спрямовані на збереження природи, охорону повітря та води, управління відходами та інші аспекти, що мають як обов'язкове для виконання, так і рекомендаційне значення. Елементом регулювання екологічної політики є також наявність організаційної структури та інституцій, що беруть участь у прийнятті рішень щодо зонування, надання ліцензій, експертизи та контролю за використанням природних ресурсів. По-третє, елементом впливу та регулювання екологічної політики є наявність та реалізація конкретних екологічних проектів та програм, спрямованих на покращення стану навколишнього середовища в області, які формуються на основі системного аналізу та цілого ряду управлінських, економічних й статистичних методів. Фінансування екологічної політики – також одна із найголовніших складових розробки, впровадження, реалізації, моніторингу проектів, спрямованих на відновлення екосистем, а також здійснення науково-дослідної діяльності у даній сфері. По-п'яте, технічне регулювання та використання інформаційно-комунікаційних й цифрових технологій є також важливим інструментом удосконалення екологічної політики. І останнім, не менш важливим механізмом ми виокремили партисипативну участь, зокрема залучення громадськості до процесу прийняття рішень та моніторингу екологічних питань. Це може включати публічні слухання, консультації та інші форми взаємодії до прийняття рішень, що стосуються екологічної сфери.

В контексті дослідження ми з'ясували, що важливим елементом удосконалення системи регулювання екологічної політики може стати максимальне забезпечення прозорості прийняття рішень у цій сфері та активне залучення до творення політики громадськості на всіх етапах; створення ефективної системи моніторингу; забезпечення фінансових ресурсів для реалізації екологічних проектів на регіональному рівні й залучення можливостей сучасних цифрових технологій та інновацій для розв'язання екологічних проблем.

Серед інноваційних підходів у напрямку вдосконалення державного регулювання екологічної політики найголовнішим ми виокремили активне використання інформаційно-комунікаційних й цифрових технологій та аналітики. Діджиталізація (використання електронних платформ, порталів відкритих даних, мобільних додатків, консультацій з громадськістю в режимі онлайн) може відігравати важливу роль у забезпеченні прозорості та залученні громадськості до регулювання сфери охорони довкілля. Впровадження цифрових інструментів дозволяє зробити процеси управління довкіллям більш доступними, ефективними та прозорим.

В контексті удосконалення системи регулювання екологічної політики корисним є аналіз міжнародного, зокрема, європейського досвіду. Європейські країни розробляють докладні стратегії з охорони навколишнього середовища, що включають цілі щодо зменшення викидів, збереження біорізноманіття та сталого використання ресурсів; активно використовують системи моніторингу та обліку для визначення стану довкілля, орієнтуються на впровадження інтегрованих підходів до управління довкіллям, враховуючи взаємодію екологічних, соціальних та економічних аспектів. Також застосовують економічні інструменти для стимулювання екологічної безпеки, зокрема такі як «системи торгівлі квотами», «внески за забруднення (Pollution charges), внески за обробку відходів (Waste management fees), фінансові заохочення для відновлювальних джерел енергії, екологічні податки, високі премії за досягнення в екології (Environmental awards) та інші. Особливим інструментом захисту навколишнього середовища є підвищення обізнаності та екологічної свідомості, яке відбувається в багатьох формах і на різних рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екологічна політика держави: сутність, основні концепції та підходи.
URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/10.pdf
2. Малиш Н. Ефективні механізми формування державної екологічної політики. 2011. К: KIS. 348 с.
3. Statní politika životního prostředí 2012 - 2020. In: Ministerstvo životního prostředí. 2012 URL:
[http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_politika_zivotniho_prostredi/\\$FILE/OEDN-statni_politika_zp-20130110.pdf.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_politika_zivotniho_prostredi/$FILE/OEDN-statni_politika_zp-20130110.pdf.pdf)
4. Екологічна політика в Україні: природоохоронне законодавство, міждержавні угоди. URL: <https://naurok.com.ua/ekologichna-politika-v-ukra-ni-347190.html>
5. Сталий розвиток та раціональне природокористування. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-suchasni-ekologichni-problemi-u-sviti-ta-v-ukra-ni-151749.html>
6. King A. První globální revoluce : svět na prahu nového tisíciletí. Bratislava : Bradlo, 1991. 188 s.
7. Заверуха Н.М., Серебряков В.В., Скиба Ю.А. Основи екології. К.: Каравелла, 2006. 368 с.
8. Liska V., Stavarek D. Světové a regionální finanční instituce. 1. vyd. Praha : Professional Publishing, 2003. 156 s.
9. Bley, S.J., M. Hametner, and F. Gebhard, Sustainable Development in the European Union: Monitoring Report on Progress Towards the SDGs in an EU Context 2019: Publications Office of the European Union. 32 s.
10. Шоста програма дій Співтовариства у сфері захисту навколишнього середовища. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/12.pdf
11. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 03.03.2010. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC202078>

12. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти. Підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк. К.: НУХТ, 2022. 337 с. URL:

https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/stratohia_staloho.pdf

13. Рішення Івано-Франківської обласної ради «Про програму державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря зони Івано-Франківська на 2021-2025 роки». URL: https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2023/programa_derzavnogo_monitoryngy_atmosvernogo_povitria_zony_ivano_frankivska_na_2021_2025_upravlinnia_ecologii_compressed.pdf

14. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О. Веклич. К.: Український інститут досліджень навколишнього природного середовища і ресурсів, 2013. 88 с.

15. Природа та війна: як російська агресія вплинула на довкілля. Слово і діло. Аналітичний портал. 08.11.2022. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya>

16. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Івано-Франківській області в 2021 році. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. 2022. 155 с. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Regionalna-dopovid-Ivano-Frankivskoyi-obl.-u-2021-rotsi.pdf>

17. Бюджет Івано-Франківської області на 2021 рік. URL: <https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2020/12/42-2.pdf>

18. Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/jh1k768a?ed>

19. Закон України «Про місцеві державні адміністрації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

20. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

21. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh1k768a?ed=2015_06_04
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-14>
23. Постанова Кабінету Міністрів України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
24. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Програми економічного і соціального розвитку Івано-Франківської міської територіальної громади на 2021-2023 pp. URL: https://www.mvk.if.ua/uploads/files/54608_8.pdf
25. Sands, Phillipe, Principles of International Environmental Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 154
26. Андрієнко М. Механізми реалізації державної екологічної політики на державному рівні. Інвестиції: практика та досвід. № 18. 2017. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2017/11.pdf
27. Шаповалова О. П. Тенденції екологоекономічної безпеки в регіонах України // Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=01&z=2789>
28. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 13.06.2012. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/analiz-dosvidu-evropeyskogo-spivrobitnictva-schodo-formuvannya-i>
29. Bhardwaj M. The Advantages and Disadvantages of Green Technology. Journal of Basic and Applied Engineering Research. 2015. Vol. 2, No 22. P. 1957–1960.
30. Андрусевич А. Доступ громадськості до прийняття рішень щодо відновлення України в частині збереження довкілля і протидії зміні клімату. Виконано на замовлення Фонду ім. Гайнріха Бьоля, Бюро Київ — Україна

Січень–Лютий 2023. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/2023-03/zvit_uchast-gromadskosti-u-procesakh-vidbudovi-2023.pdf

31. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T192697?an=108>

32. Інструменти екологічної політики при вирішенні проблем раціонального використання земельних ресурсів. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ppeu_2018_4_3

33. Екологічна політика України: цілі, напрями та інструменти реалізації. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichna-politika-ukraini-cili-napryami-ta-instrumenti-realizacii/>

34. Стратегія державної екологічної політики України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T102818>

35. АндрейцевВ.І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики. моногр. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет. 2011. – 373 с.

36. ЗіновчукН.В. Екологічна політика в АПК: економічний аспект. Львів: Львів. держ. аграр. ун-т, ННБК «АТБ». 2007. 394 с.

37. Envirostratégia 2030. Ministerstvo životného prostredia SR. URL: <https://www.minzp.sk/iep/strategicke-materialy/envirostrategia-2030/>